

Schrijftalent gezocht!

In deze uitgave is plaats gemaakt voor een gastcolumn. Ditmaal een bijdrage van P. van Maurik, die ingaat op de complexe praktijk van militaire ethiek.

De redactie daagt andere lezers uit om ook een column te schrijven voor de Militaire Spectator. De keuze van het thema is vrij, maar het moet wel passen binnen de formule van het blad. Voorwaarde voor plaatsing is dat de redactie uw boodschap relevant acht voor de lezers. Verder moet uw verhaal in niet meer dan

duizend woorden voor het voetlicht worden gebracht. U kunt uw bijdrage sturen naar de bureauredactie (zie colofon). Wij zijn erg benieuwd wie zich geroepen voelt om te reageren. Uiteraard zijn we ook nieuwsgierig naar de thema's die u onder de aandacht van de lezers wilt brengen. Uw bijdrage wachten we dan ook met belangstelling af.

De hoofdredacteur

Militaire ethiek is grijs

kapitein-luitenant ter zee P. van Maurik

Dat militairen ethisch moeten handelen is geen discussie. Dat niet doen kan een militair persoonlijk worden aangerekend, verkleint de kans op succesvolle inzet en vergroot het aantal vijanden. Of men altijd ethisch handelt is regelmatig onderwerp van verwijtend emotioneel debat. Veel veteranen voeren de discussie daarom alleen in de veilige nabijheid van kameraden. En dit geldt ook voor militairen die nog op missie moeten. Soms wordt het thema zelfs vermeden en hoopt men tevergeefs dat mandaat en geweldsinstructies de problemen voorkomen.

Door niet-militairen wordt de discussie vooral academisch gevoerd, en vaak met een opgeheven vingertje. Het dieptepunt was de periode waarbij militairen publiekelijk als moordenaars werden weggezet. Maar dat discussies emotioneel verlopen is juist een aanwijzing dat ze niet eenvoudig zijn. De basis daarvan ligt in de verschillende vormen van ethiek, waar in de uitgangspunten al verschillen zitten die spanning opleveren.

De essentie van ethisch handelen komt neer op het onderscheid tussen goed en kwaad. Dit onderscheid kan echter op verschillende wijze aan een gebeurtenis worden gekoppeld. Er zijn verschillende scholen, die elk op een andere wijze naar doel, handeling, handelaar of resultaat van een handeling kijken. Allereerst is er plichtethiek, vooral bekend via het

werk van Immanuël Kant. Het uitgangspunt van deze ethiek is de goede handeling. Daarbij gaat men uit van onomstreden morele waarden en normen, en daaruit af te leiden wetten. Deze vertalen zich in handelingen die gevolgd moeten worden door mensen. De plichtethiek legt de nadruk op de handeling vanuit het goede. Een goede intentie met de juiste handeling levert dan een goed ethisch oordeel op.

Een variant daarop is de zogeheten deugdethiek, bekend uit het werk van Nietzsche maar beginnend bij Aristoteles. In dit geval beschouwt men een handeling als goed wanneer die zich kenmerkt als een handeling van een deugdzzaam mens. De handeling heeft daarbij als doel op termijn geluk te verhogen. De deugdelijke uitvoering wordt beschouwd als een evenwichtige keuze tussen twee extremen. Zo beschouwt men moed als het juiste midden tussen lafheid en overmoed. De deugdethiek legt vanuit het goede doel de nadruk op eigenschappen, of zo u wilt keuzes, van de handelaar.

Tegenover deze deontologische varianten staat het utilitarisme, gebaseerd op het werk van David Hume en John Stuart Mill. Deze stroming gebruikt teleologische argumenten en stelt dat handelingen wel goed moeten zijn als zij leiden tot een goed eindresultaat. Daarbij dient een zo groot mogelijk geluk voor zoveel mogelijk mensen te worden bereikt. De extreme

vorm hiervan is dat 'het doel de middelen heiligt'. In tegenstelling tot de twee eerste scholen is echter niet het doel of bedoeling maar het resultaat datgene wat het ethisch predicaat bepaalt.

Welke ethische grondvorm men ook gebruikt, in een zwart-wit wereld is een ethische discussie relatief eenvoudig. Als men stelt dat een goed doel gecombineerd met een goede handeling moet leiden tot een goed eindresultaat, dan houdt men geen discussie over. Hetzelfde geldt voor kwade bedoelingen die via slechte handeling altijd tot slecht resultaat leiden. Er doen zich in de praktijk inderdaad zulke tritsen voor. De arts die een ziek kind helpt genezen, zal niets hoeven uit te leggen en de pedofiel die een kind aanrandt hoeft geen begrip te verwachten.

Het lastige is dat er in de praktijk omstandigheden zijn waarin die eenvoud ontbreekt of oorzakelijkheid onzeker is. Er zijn handelingen denkbaar die slecht lijken maar toch goed doel dienen of een goed resultaat opleveren. En er zijn goede bedoelingen die toch tot de meest gruwelijke resultaten leiden. Het is in deze zone waar professionals, waaronder militairen, zich moeten begeven. Een probleem van de praktijk is dat de oorzakelijkheid tussen doel, handeling en resultaat niet a priori vast staat. Deels omdat er diverse en ook onbekende factoren een rol spelen, deels omdat er nieuwe situaties ontstaan en deels omdat er sprake is van onvoldoende inzicht in de situatie. Om het nog ingewikkelder te maken is elke situatie onderdeel van een groter en vooral dynamisch geheel. Zo kan een klein goed toch bijdragen aan een groter kwaad. En om de situatie helemaal complex te maken is er sprake van verschil in mening over een goed doel, handeling of resultaat.

In de praktijk spelen bovendien niet alleen beginselen maar ook belangen een rol. In de meer puriteinse uithoeken van ethiek krijgen professionals helaas te weinig steun. Het maakt daarbij niet uit of dit nu deugd-, plicht- of gevolgethiek is. Is een purist het vanuit een bepaald

uitgangspunt ergens mee eens of oneens dan heeft hij de uitkomst van de ethische discussie eigenlijk al bepaald. Hij blijft bij zijn beginselen.

De tragische werkelijkheid voor militairen is dat zij geconfronteerd worden met oordelen vanuit al deze drie ethische invalshoeken. De plichtethiek heeft zich via regels stevig genesteld onder ambtenaren en juristen van de overheid. De gevolgethiek ligt stevig in het domein van de journalist en publieke opinie. En de deugdeethiek vormt in veel gevallen de basis voor het politieke en wetenschappelijke debat.

Helaas zijn militaire activiteiten zelden aangenaam maar wel noodzakelijk voor een groter doel. Het resultaat telt net zo veel als de bedoeling, en dat moet afgewogen worden tegen de soms keiharde aspecten van militair handelen. Hier vindt u een verklaring voor de schaarsheid van ethische discussies over ontwikkelings-samenwerking; helpen is intrinsiek een goede activiteit. En goede bedoelingen lijken meer waarde te hebben dan goede resultaten. Deze spanning verklaart deels ook de discrepantie tussen de waardering voor de Nederlandse militair en zijn missie in Uruzgan. De goedheid van de afzonderlijke militair lijkt meer gekoppeld aan zijn bedoeling en handelen, terwijl het goede van een missie eerder gekoppeld wordt aan het eindresultaat.

Toch zitten ontwikkelingswerkers en militairen uiteindelijk weer in dezelfde hoek. Beiden kennen de complexiteit van de dagelijkse realiteit en de onzekere causaliteit tussen bedoelingen en resultaten. Hun beider wereld is zowel moeilijk als moeizaam, en dat vereist veel ethisch geschipper. Discussies daarover zijn per definitie pijnlijk. Maar ze zijn vooral onmogelijk zonder de bereidheid te onderkennen dat ethiek geen eenduidig oordeel kan geven. Om het probleem in eenvoudige zinnen samen te vatten: 'Je doet het nooit goed' of 'Ik kon niet anders'. Korte zinnen, met extreme diepgang. Welkom in de grijze wereld van de militaire ethiek, waar goed en kwaad niet zwart-wit zijn. ■